

УДК 595.7.001

**ДОКТОРСЬКА ДИСЕРТАЦІЯ О.О. КОВАЛЕВСЬКОГО:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІЗ СУЧАСНОЮ СТРУКТУРОЮ
ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

А. В. Фокін

ДВНЗ «Київський університет управління та підприємництва», вул. Старосільська, 2, Київ, 02125, Україна

1867 року у Санкт-Петербурзі у додатках до XI-го тому записок Імператорської Академії наук було опубліковано докторську дисертацію «Анатомия и история развития *Phoronis*» [1] О.О. Ковалевського (1840–1901) – російського біолога та ембріолога, одного з фундаторів еволюційної ембріології та фізіології, дійсного члена Петербузької Академії наук (з 1890 року). Робота вченого присвячувалася представникам ряду *Tubicola* або *Phoronida*, до якого належав єдиний род рід *Phoronis*, що охоплював шість видів. Систематичне положення *Phoronis* на той час було суперечливим. Вчені відносили його або до зірчастих червів, або виділяли до окремого класу, об'єднуючи разом із руконогими, мшанками та зірчастими червами. Встановленням систематичного положення цих тварин займався і О. О. Ковалевський небезпідставно вважаючи, що анатомічні та ембріологічні дослідження наблизять його до розв'язку наукової проблеми.

Зазначимо, що до 1864 року дисертація найчастіше подавалася на факультет у вигляді рукопису або опублікованої книги. На підставі положення щодо вчених ступенів від 1864 року було введено обов'язкову попередню публікацію магістерської та докторської дисертацій. До дисертації додавалися тези – не більше 4-х сторінок (перший автореферат дисертації). Наклад дисертації повинен був складати не менше 300 примірників. Одна частина накладу призначалася для вручення членам факультету та передачі до університетської бібліотеки, інша – до вільного продажу у книгарнях [3].

Структурно дисертація О. О. Ковалевського складається з «Введения», двох розділів: «Анатомия и история развития *Phoronis*» та «История развития *Phoronis*», пояснень до таблиць та власне двох таблиць, що містять 13 та 26 рисунків відповідно. Загальний обсяг дисертації – 41 сторінка тексту та дві кольорові таблиці.

«Введение» викладене на 1–3 сторінках і присвячене історії досліджень *Phoronis*, тут же вказане те, що можна віднести до завдань дослідження – дослідити анатомію та ембріологію *Phoronis*, а також розглянути перші стадії саргити (*Sagitta*). Цікаво, що вступ містить і найбільшу частину бібліографічних посилань (11 найменувань).

Власні дослідження складаються з двох частин: в першій – «Анатомия и история развития *Phoronis*» О. О. Ковалевський розглядає анатомію *Phoronis*, дотримуючись фактичного боку предмета і, передбачаючи обізнаність читачів з літературою, не вдаючись до детального розбору попередніх даних, у цьому розділі, який охоплює сторінки 4–20, наводяться дані із анатомії, проводиться порівняльний аналіз оригінальних результатів автора з даними інших дослідників (бібліографія – лише одна позиція); у другій частині – «История развития *Phoronis*», вчений описує ембріональний розвиток, порівнюючи його з розвитком інших безхребетних, розділ викладено на сторінках 20-35 у такому ж плані, як і попередній (бібліографія – 8 позицій). Наприкінці роботи наведено загальні висновки щодо систематичного положення тварини, які викладено на сторінках 32–35. Поясненням таблиць приділено значну увагу, вони детально описані на сторінках 36–41. Кольорові таблиці виконані гравірувальником Івансоном і виготовлені у літографії М. Брезе (СПб, вул. Велика Міщанська, буд. 8/10).

Порівнюючи структуру докторської О. О. Ковалевського із сучасною структурою дисертаційної роботи (передбачає вступ, розділи основної частини – літературний огляд, методики, результати досліджень, обговорення результатів дослідження, висновки, бібліографію, додатки [2]), зазначимо, що остання містить переважно розділи, які відповідають суміші сучасних елементів: «результатам дослідження» та «обговоренню результатів дослідження», вступ є дуже побіжним «літературним оглядом», висновки не виділені, а просто подані наприкінці роботи. Невід'ємною і дуже важливою частиною роботи є ілюстративний матеріал у вигляді таблиць, які наочно демонструють експериментальні досягнення дисертанта. Бібліографія подана дуже скорочено і стосується лише тих авторів, які працювали безпосередньо над науковим питанням, розглянутим у роботі (у дисертації О. О. Ковалевського бібліографія охоплює всього 20 найменувань).

Література

1. Ковалевский А. Анатомия и история развития *Phoronis* (с двумя таблицами) / А. Ковалевский // Приложение к XI-му тому Записок Импер. Академии Наук. №1. – Санкт-Петербург: Типография Импер. Академии наук, 1867. – 41 с.

2. Пономаренко Л. А. Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня. Методичні поради / Л. А. Пономаренко. – К.: Редакція «Бюлетня Вищої атестаційної комісії України», Вид-во «Голока», 2010. – 80 с.

3. Табачников А. В. Диссертации в России до 1917 года / А. В. Табачников // Книжное знание в отечественной литературе ХУШ–ХХ веков: сб. статей. – М.: РГБ. Сектор истории книги, библиотечного дела и библиографии, 1994. – С. 27–57.